

REGÉLŐ.

PESTEN csötörtökön december 3^{kán} 1835.

Megjelen társával együtt hetenként kétszer vasárnap és csötörtökön. Fél évi díjja helyben képekkel 5 ft. borítéktalanul; postán 6 ft. pengőben. A' szerkezői hivatalban évnegyedenként 's képek nélkül is válthatni példányt. A' folyóiratnak egyes száma, vagy képe 12 kr. p. p.

ORSZÁG- 'S NÉPISMERTETÉS.

B u d a P e s t (Vegzet.)

Dobse László, kit Isvánfi VI. könyvének 55. lapján fekete szinnel méltán rajzolt-le, enlitést sem érdemel. Ez a' külső zavarok között fejedelmi kötelességének meg nem felelvén, Budának Mátyás által szerzett ékét homályosította, ha csak a' könyvtárból elpazarlott megbecsülhetlen kincseket vesszük is szemügyre.

A' mohácsi veszedelmet, 's ebben szerencsétlen II-dik Lajosunk elestét mindenki jól tudja. Ezen időtől kezdve annyi vész érte honunk szívét Budát, mint magát a' nagy testet. 1526-dik év sept. 2-án a' Török majd nem üresen találván megszállotta, 's kirabolta. — Még füstölögtek az épületek, 's már a' Zápolyaiak rohanták-meg. Tizenegyszer álla ellenök Nádasdy Tamás, Ferdinand kir. részéről volt várparancsnok; de Pesserer és Taubinger hivtelen német századosok Szoliman kezére játsszák: ez pedig kedvenczének Zápolyának a' k. koronával együtt által adta Ferdinand, Rogendorf vezérsége alatt, Budát october 31-dikétől december 19-ig ostromoltatja; de Zápolya hatalmasan ellentáll, a' közelgető Török pedig felszabadítja. Most Zápolya uj falakkal és sánczokkal erősíté, a' benn munkálkodó polgároknak szorgalmukat kiváltságokkal jutalmazván. Zápolya elhunyt, de Izabellának a' Törökökkel szövetekezése Ferdinandnak igyekezetét tovább is sikeretlenné tette. Szoliman 1541-ki september 2-án csalfasággal Budába beférkezett, 's minden vérontás nélkül hatalma alá hódította; ennek napját a' fejérvári kapu belső kövére bevéssette. Itt kezdődik a' török hatalom alatti nyomorúságnak szakadatlan láncza.

Miután Ferdinand alatt 1530—40—41—42-dik esztendőben, Rudolf alatt pedig 1598-ban haszontalan kísértettük a' visszavételt; 1602-ben Roswurm cs. kir. vezér september napjaiban Buda alatt termett. Először is a' buda-pesti közösülést kívánván gátolni a' hidat szétszórta. Pestet második rohanásra elfoglalta, 's már már Buda is hanyatlott, midőn Hassan török vezér a' Rákos mezején megjelent. 'S így Pest a' mieinknek, de Buda minden erőködés mel-

lett is a' Törökök birtokában maradt, hihetőleg Roswurm pénzszomja miatt, ki csak ugyan 1604-ben Prágában lefejeztetett.

1605-dikben a' budai zsidók a' Törökök ellen összeesküsznek, de szándékuk fölfedeztetik, 's a' fejevári kapu elejébe bástyát kelle építni. (Ez 1723-dik évben, husvét napján, a' lőpor meggyulásától legbe vettetett.) — 1635-dikben majd minden ház, ágyúk talpai, kereskedők portékái, és több 1000 embernél — 1669ben pedig csaknem egész Buda, Mátyás kir. lakhelye, fegyvertára 's a' t. és a' keresztény rabokon kívül 4000 török lett a' lőpor lángjának áldozatja.

1682-ben Tököly Imre Budán a' nagy vezérrel tanakodik. A' haza ügyét szíven hordozó józanabb rész Leopoldhoz folyamodik Buda visszavételét esengve. 'S valóban

1684-ben Margit szigete és Gellért hegye hatalmunkba estek: de végre november 31-kén Lotharingi Károlynak hátrálnia kellett az önvállalkozottakon kívül 23.000 közlegény, 639 tisznek veszteségével.

Az 1685-dik évi győzelem annyira megtörte a' Töröknek nyakát, hogy fegyverszünet koldulna, melly azonban megtagadtatott. — Szerencsénkre! mert 1686-dik szeptember 2-dik napján esti 6 óra felé a' keresztény tábor három hónapi ostrom után közönségesen megrohaná Budát, 's az egész kereszténység öröme visszavette. — Ezután kezdett ismét felkelni düledékiből, 's jelesül Maria Therezia alatt uj fényre kapni.

A' mondottakból nyilvános, hogy Buda 1638-ban a' Törökök birtokában volt. Ha ekkori rajzolatjára még egy pillanatot vetünk, a' szembetűnő mecsetek királyaink alatti roppant templomokra emlékeztetnek. Illyen vala hajdan Alamizsnás sz. Jánosé, melyet Korv. Mátyás nagyobbított, 's mellynek prépostja „Comes Capell. Reg.“ czimet és királyi titoknoki hivatalt viselt; — sz. László kápolnája; — Zsigmond temploma a' Csehek számára (ebbe temettetett-el Kunigunda, Mátyás hitese); — sz. György, 's Magdolna temploma. Ezen utóbbi volt a' Magyaroké, melyet a' Törökök mecsetté változtattak, 's végre Buda visszavétele után a' tér nagyobbítása végett széthánytak; — sz. Pál, Miklós, József, ker. János kápolnáji — 's mindenek fölött a' ma is fennálló, legrégibb, Maria menybemeneteléről nevezett, plebania-templom.

A' mi hidját illeti, ez elejétől fogva majd repülő, majd hajón álló vala. 1638—1646 körül 33 hajón álló hiddal köttetett össze a' két testvér város.

Kapui ra nézve, a' fennebb említett fejevári kapu ellenében állott a' vizi, vagy konstantinápoli kapu. Ezen a' végső harczban a'

Törökök legtöbbszer rohantak-ki. A' bécsi kapu zsidó kapunak is neveztetett. A' vár- vagy új kapu II. József alatt nyitattott.

Hires levén Buda az ő fürdőiről, észre kell vennünk, hogy azokat már a' régi történetírók említik, de név-jegyzet nélkül Föl- és Al-hévíz czim alatt. Neveik, valamint uraik változtak; mert például Istvánfi szerint a' mostani rudas-fürdő a' Törökök alatt Mustafa nevet visele.

Elvégre, ha a' Budán alól fekvő, mintegy 360 lábnyi magosságra emelkedő, az időnek sok viharait kiállott ősz Gellért hegyre tekintünk, még ennek is hátán a' változás nyomait leljük-föl; mert rajta a' sz. Gellért tiszteletére épített templomot később fellegvár, ezt pedig 1812-ben csillagvizsgáló torony váltá-fel. — Láss mindenkör boldog csillagzatokat édes m. haza! Lásson fő városod is B u d a —

P e s t !

A' ki Budapestnek nevérol szónyomozólag kíván értesíttetni, azt nagy tudományú tek. Horvát István urnak erről irt értekezéséhez (mellyet a' többi között e' rövid ismertetésben is zsinór-mértékül használtunk) utasítjuk. (Nyomatott Pesten Trattner Mátyás betűivel 1810.) A' mi Pest eredetét illeti, a' némellyektől *Acincum* ellenébe helyeztetni szokott *Trans-Acincum* hídő csak vélemény. Pest városnak eredete későbbi a' Magyarok ide jötténél, de régibb a' királyi méltóság behozatásánál. Béla király névtelen jegyzője a' Dunán átkeletvén vitéz őseinket, mélyen hallgat Pestvárosról, 's helyébe a' Magyar-Révet (portum Moger) iktatja. Zsolt vezér kijelelte országunk határait, 's várakat építtetvén megyékre felosztotta; hihető tehát, hogy ekkor építtetett atyáinktól a' hasonló vármegyének elnevezést adó Pestvár is az előbbi Magyar-Rév helyén. Taksony vezérsége alatt Pestvár bizonyosan már fennállott. Beszéli ugyan is Béla kir. névtelen jegyzője, hogy Pestvárt egyéb számos helyekkel a' bolgár földről nagy sereg Ismaelitákkal hozzánk költözködött Billa és Bars fő nemeseknek ajándékozta, 's hogy ugyan ezek népségöknek két részét Pestvár jobbagyaivá tették. (LVII. fejez.)

Ezen Ismaeliták vagy szerecsenek megtagadva Mahomet profétájokat (mert Engel ur bizonyítása szerint vallásuk nem Judaismus volt), szent László királyunk alatt keresztényekké lettek, Nagy Kálmán pedig er ő s z a k o s k o d v a is őket Magyarokká változtatta, megparancsolván törvényében, hogy a' szerecsenek leányaikat csak Magyaroknak adhassák feleségül h.) Ő be elpirulhatnak nagy

királyunk gondolatján a' nyelvünk terjesztését gátló honiak!! — A' szerencseneknek kedves foglalatosságuk levén a' kereskedés, ennek szeretetét a' pesti magyar lakosokba is beoltották. Innen a' város népessége nőttön nőtt, és szaporodott gazdasága. Nevelték ezt különösen a' rákosi országgyűlések, azt pedig a' nyereség reményétől különféle időkben Pest falai közé édesgetett Németek; úgy hogy már sz. Gellért életirója Civitas-nak, melly név csak a' nagyobb kiterjedésű helyeknek tulajdonittatott, Rogerius pedig a' 13-dik században nagy és gazdag városnak nevezi.

1241-dik évben a' Tatárok feldulván hazánkat, elhamvadott Pest város is. IV-dik Béla kir. visszajötte után különféle népek telepedtek keblébe, 's annyira épült, hogy tiszteltem királyunk arany bullájú privilegiumában szabadságokkal ékesitené-föl, i), 1255-dik évbenpedig szövet-gyárokat birna.

Ez időtől, mint Buda, a' körülállások szerint most pusztult, majd virágzott. Zsigmond kir. lakosainak vásárt engedett, 's hatalmat, hogy az országgyűlésekre szavazattal és helylyel bíró követeket küldhessenek.

1458-ban a' didergető fagyos télben a' leghevesebb országgyűlés tartatott Rákos mezején. Itt dörgé-el Szilágyi azon szívet rázó magyar beszédet, melly a' nagyobb részt Mátyáshoz hajlítá. Alig választatott ez, már a' pesti gyermekek magyar énekkel tisztelték j).

II-dik Ulászló alatt a' rövid de véres pórhadat állá-ki. II-dik Lajos alatt pedig, mint Buda, Pest is szenvedett. Az 1526-dik évi országgyűlés utósó volt Rákoson; azért utósó, mert sikereflen. Szoliman győzött. Pest a' láng martalékja, lakosai a' mészárlás szerencsétlen áldozatai lettek. Az élőknek csak egyetlen vigasztalás lehet, hogy a' pogány visszatértevel 1527-ben Ferdinand szárnyai alá jutottak. Hajh de 1529-ben kitört a' Török, uj vész érte Pestet; mert vad iga alatt kelle nyögnie, 's ha egyik év felszabadította is, a' másik lesújtá. Így folyt kedvező és kedvetlen változások között állapotja mindaddig, míg 1686-ban a' szabadító sereg minden ellentállás nélkül, miután ötödikszer és most utószor volta a' Török hatalmában, elfoglalta. Szomorúbb volt most képe, mint 1538-ban. Az összerongált 's repedezett házakat török szeny lepte. Kőfállal, sőt, mint rajzunkon láthatni, csatornával is kerítve; de minden külváros nélkül, csekély számú lakosokkal, kik elvesztett javaikat, feleségeiket siratták. Sajgó sebeiket enyhíté az idő.

i) Kaprinai Hist. Dipl. P. I. pag. 483—490. 1244.

j) Thuróczi p. 1. Boutin, dec. 3. Székel Estván Chronic. Krakó. 1559.

Már I-ső Leopold alatt virágozni kezdett Pest, 's 1703-dikban a' királyi városok sorában találjuk. Ez óta mindenben napról napra óriási lépésekkel előre halad. „Adja a' magyar nemzet Istene (tek. és tudós Horvát István urnak szavaival végzem-el e' rövid jegyzetemet), hogy egyesüljön a' hajdan egy várost tevő mostani két város, 's így egy roppant testben századokig hirdethesse Nemzeti Főnlétünket és Méltóságunkat!!

A' P e s e r é k.

Mennyire megy a' magára hagyatott természet az ember kimivelésében, láthatni a' tűzföldi (Feuerlandi) lakosoknál, kik Bougainville után Peseréknek neveztetnek. Midőn Forster hozzájuk jutott, holott a' délszaki tenger öblében tanyázó más népek hangos kurjongatással 's vidám kiabálásokkal sietnek a' hozzájuk érkező Európaiakhoz, amazok közel a' hajónál legkisebb megszólamlás által se nyilatkoztatták ki részvételöket. Semmi más szózatot nem hallani tőle, csak ezt: P e s e r é h. Minekutána több izbeli integetésre a' hajóhoz lehetett néhányat birni, sem örömmek, sem a' kíváncsiságnak valamelly jeleit benne tapasztalni nem lehetett. Egész külső tekintetök nyomorúságukat hirdeté; egyetlen egy ruhájok ócska tengeri borjúbőrből állott, melly némelly zsinóron csüggött vállaiokról. — Többnyire mind az asszonyok, mind a' férjfiak csupa mezitelenek, minden tisztesség és szemérmesség jele nélkül. Csak néhánynak lógott keblök körül egy darab folt czifraságul. Nyakukon egy szíjon gyöngyöcskék és béka-tekenyőcskék függtek. Fejőken egy lud-tollal megrakott gucsma. Ezen szón kívül P e s e r é h, mellyet majd jajgató, majd enyelgő hangon ejtének, -- csak egy kettő böffentett ki olly más néhány szót, mellyek merő mássalhangzókból és torok-betűkből állának. Egyenlő velek nem törődéssel fogadák ők el az Európaiaktól a' ritkaságokat; sőt ezen állati emberek az Európaiaknak még hajóikra is, az emberi észnek ezen remekeire, minden illetődés nélkül pillantottak. Általában characterök butaság, semmivel se törődés, 's tunyaság vegyesen. Némi nemű okosságnak és munkásságuknak jegyeik csupán fegyvereik: a' nyíl, iv, és lándsa. Döglött és bűdösödő tengeri borjak husával, kivált undorító zsirjával, tengődnek; ezeket az asszonyok kis kosarakkal fogdossák a' tengeri csigákkal együtt. Ha ezek nélkül szűkölködnek, mindent megesznek. Kisded csónakjok fa-kéregből áll. Ők is kóborlók ugyan, de hol letelepednek, együtt maradnak nyomorult gunyhójikban. Két ágast t. i. egymásba támasztanak; felső kerületét gallyakkal, gazzal, és tengeri borjú vagy Guanaka bőrével rakják-be; tenger felőli oldala nyitva marad; itt

tűz mellett remeg télen nyáron ez a' hidegvette nemzet. Legfeljebb ötvenen tanyáznak együtt. Az állapot és sors különbségének, 's az előjárásának semmi nyomait se vehetni észre közöttük. Állapotjuk tehát legközelebb esik az állatokééhoz. Azok, kik földünket körül hajózták, örömet váltak-meg ezen bűdös 's aljas emberektől.

Munkácsi Gaidler Pál.

TERMÉSZET-TUDOMÁNY 'S TÖRTÉNET.

Furcsa halandóság. Lipcsében azon furcsa 's igen szembetűnő eset vonta magára az emberek figyelmét, hogy augusztus 8-kától, kezdve 14-ig csak 5 személy halt-meg. Tudva van a' halotti jegyzékből, hogy ezen eset csak 49¹/₂ évvel ezelőtt, 's csaknem ugyan azon időtájban, t. i. aug. 12-től kezdve 18-ig, történt. Akkor az öt halott közül 1 a' városból, 2 a' külvárosból, 's kettő az árvaházból került; jelenleg 3 a' városból, 1 a' külvárosból, és 1 a' Jakabispotálból. Még érdekesebb lesz ezen arányzatosság, ha meggondoljuk, hogy Lipcse nem sokára az említett év után t. i. 1789-ben 32 144 lakost számlált, midőn ellenben most 44.802 őt számlál. — A' 32 ezer lakosú Lipcsének tehát már 49 év előtt is volt árvaháza! — és nálunk. — ?!)

Tanult kutyák. — Bécsben nem régiben valamely tanult kutya nagy lármát gerjeszte azzal, hogy akárkivel is olly jól játszott egy-egy parthia „dominót“ — hogy közönségesen a' nyertes ő lett. Valamely franczia nyugalmazott katonatiszt pedig — mint nyilvános hírlapok beszélik — két uszkárt (pudlit) tanított-meg, mellyek egymással legnagyobb neki-feszültséggel sakkot játszanak, 's mindkettő annyi ügyességet és megfontolást fejt-ki magából, hogy átalánosan nem lehet eléggé csudálni. Minthogy a' nyertes fél mindannyiszor egy-egy darab peccenyét kap jutalmul, innét igen nagy versenyzés uralkodik a' két játész között, 's mihelyt az egyik megéhezik, a' saktáblához szalad, 's addig ugat társára, míg az — szinte azon reménységtől kecsegtetve, hogy egy darab peccenyét szolgál-meg — a' játékhoz hozzá fog.

Roszul gyógyított ebmarás. — Parisban néhány héttel ezelőtt valamely fiatal ember hoztattott a' Hotel-Dieu-be, kin az őrzőngés jelei mutatkoztak. A' legkisebb zöreij benne rendkívüli felindulást okozott. Ha az ember kézzel végig simította haját, heves vonaglásokba esett. Mint minden illy szerencsétlen; ő is vizundort érzett, de e' mellett a' világosságot se szenvedheté. Néha egészen észére jött, tudta szomorú állapotját, 's előre érzé közel halálát. Utolsó vonaglásai főképp gégéje alatt valának láthatók, 's ilyenkor ugy tetszett, mintha valamely vas kéz fojtogatná őt. A' görcsök, mellyek éppen olly fájdalmasak valának ő reá, milly borzasztók a' körülállókra nézve, halála előtt néhány percczel megszűntek. — E' szegény ifiút néhány hónappal előbb dühös eb-mará-meg; sebe ugyan kiégettetett, de nem elég mélyen.

KÜLÖNFÉLE.

A' samokleski jószágnak lotto-huzása mult novemb. 26-kán menván végbe Bécsben, következő számok lettek főnyertesek:

636. nyerte az uradalmat; — 63.849 nyert 15.000 ftot; 95.812 — 12.000 forintot; 38.738 — 10.000; 10.798 — 5 000; 5.574 — 4000; 128.303 — 3.500; 153.106 — 3.000; 64.808 — 2.000; 26.711 — 1.500; 82.417 — 1.300; 18.437 — 1.200 ftot. — Szabad sorsok közül 18.989 nyert 20.000 forintot; 104. 598 — 6.000; 43.663 — 3.250; 18.965 — 2.250 forintot.

Szerencsétlen lövés. Schweiczból jött bizonyos utazó, következő igen borzasztó történetet beszélt, mellynek, mint mondja, szemmel látott tanúja vala. Schweicznak t. i. több helységeiben valamint bajor országban is, a' kormánynak minden tilalma mellett még mindig uralkodik azon szokás, hogy lövöldöznek keresztelések alkalmával. Valamelly fiatal ficzkó a' bern-i canton egyik helységében szeretőjének tiszteletére, kit valamelly parasztasszony komaasszonynak meghívott, jóformán durrogatni akart, míg az a' templomban volna. De minthogy illy alkalomkor több e' féle durrogatók találkozhatnak, hogy ő jól észrevétessek, egy szegletre vonta magát, mellynél a' kedvesnek okvetetlen el kellett mennie. — A' keresztelők valóban eljöttek; a' fiatal koma-asszony falusiasan felpiperézve, 's mellette a' gyermeket vivő bába; midőn n' fiatal ficzkó tele mohó vágygyal, hogy az első lövést ő tehesse, puskáját kilövi: — de imel! a' durranásra mind a' kománé mind a' bába halva rognak-le; a' ficzkó t. i. sietteben a' puskavesszőt kivenni elfeledé, melly a' bábának nyakán keresztül a' kedvest homlokra sujtá. Az első a' gyermeket is agyon nyomá. E' szerencsétlen esetet hallván a' gyermek anyja, egy fiatal egészséges gyermekágyas, tele kétségbeeséssel — noha éppen a' köles-himlő volt rajta — kiszalad a' szerencsétlenség helyére; de alig mehetett egykét ház-hosszat, midőn halva lerogyék. A' fiatal ficzkó pedig, midőn kedvesét agyon löve látná, örült-hez hasonlóan rohant-ki a' faluból egyenesen Weiher folyóba, hol életét végzé.

Amerikai kötéljárók. New-Yorkban a' múlt évben valamelly kötéljáró társaság láttatá magát, melly közönséges csudálkozást gerjeszte maga iránt. A' táncz-alj valamelly háló nemű, kötelekből készült fonományból állott, melly két ölnyre a' földön felül emelkedett, 's két lábnyi nagy négyszegű nyílásokat képezett. Ezen rostélyzaton a' társaság, melly hat férjből és hat leányból állott, ensemble-tánczokat járt-el csudálkozásra méltó biztossággal, kellemmel és pontossággal.

Angol gyűjtés-dűh. Bizonyos gazdag angol birtokos már tiz esztendő óta utazgat Európában, hogy hajfürtek, ujkörmöket, fogakat, csontdarabokat, ruharészeket, bútorforgácsokat 's több e'féléket gyűjtsön össze, mellyek nevezetes személyekéi voltak. A' nevezett urnak ezen gyűjteménye Londonban már is 4 teremből és harmincz szobából álló egész épületet foglal-el.

Külföldi censura. A' berni törvényhatóság az ismeretes Langenschwarz hevenyész illy című vigjátékának: „Cholera kisasszony a' divatárusné“ előadását megtiltá, még pedig „a' botránkoztató cím“ végett, és „minthogy sejteni lehet, hogy alkalmasint a' cholerát kigunyolandja.“ Így adja ezt elő a' bécsi színészeti hirlap.

J E L E S M O N D Á S.

B o l d o g.

Boldog, a' ki e' világnak
 Rabja többé nem lehet,
 'S a' ki már ott van, hol a' jó
 Tiszta forrásból ered.

Virág.

Hasznos kitérés.

Mámoros ember előtt legerényesb félrevonulnod:
 Jó szó nem fog eszén; szivedért rút szitkot aratsz.

Baksay.

Keveset tudunk. Minél többet tud valaki, annál jobban látja, mi sok van még hátra. Ki hát azt gondolja, hogy a' bölcsek követ megtalálta, megmutatja, mi hátra van. Toldi Ferencz.

Veszedelemes próbák. Vannak olly próbák, melyekre még a' nemes erkölcsöknek se bátorságos magokat vetni.

Báróczy Sándor.

Öröm. Az életet csak az öröm teszi. Csak annyit éltünk, mennyit örültünk akár lelki akár testi részünkre nézve. Életünknek minden egyéb része nem egyéb, mint örömeink eszköze. A' melly embernek egész életében egy öröm-pohár se jutott — az nem élt, hanem a' pokolban égett, és Tantalusként a' víz közepében szomjazott.

Udvardy János.

Idő. Adott a' természet orvost a' veszteség legnagyobb fájdalmának is — az időt. Lassanként feledünk nem mindent, de sokat; lassanként enyhülünk, nem egészen, de nagyot. Az a' boldogtalan, kinek fájdalma nem másként, csak megkeményedés, csak neki-makacsulás által tompul-meg. A' szenvedés, ha szeliden szétoszló felleg gyanánt tűnik-el, szívet és lelket nemesít.

Kölcsy.

B e t ű r e j t v é n y.

K-val szivedet busítom
 P-vel nem egyet jelentek
 S-sel utadat hosszítom,
 V-vel védhelyre vezetlek;
 Cz-vel fényes méltóságom,
 De már gyanús magyarságom.

B. F.

Előbbi rejtvény: Színész.

Kérelem. Folyó asztendünk utolsó havába lépén, tisztelettel kéretelnek e' folyóirat pártfogója, hogy annak jövő évi folytatja iránt minél előbb méltóztassanak megtenni rendelkezüket akár a' cs. k. postahivatalokon, akár Pesten a' kiadó hivatalban.

Szerkezi Róthkrepf Gábor, halpiacz 86. szám.

Nyomt. Trattner-Károlyi, uri utza 612.